

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Димчука Анатолія Володимировича
«Філософські засади соціальної доктрини масонства»,
представленого на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук за спеціальністю
09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії**

Звернення до соціально-філософського і філософсько-історичного аналізу масонства - надзвичайно цікавого, інтригуючого, суперечливого соціокультурного феномену сьогодні актуально як ніколи і в світовому і у вітчизняному контекстах. Чому саме? Відомо, що «масонський міф» став частиною масової культури та суспільної свідомості, мільйони мешканців світу опинилися під гіпнозом уявлення про «масонське Всевидяче Око». Масонство взагалі є певним лакмусовим папірцем для такого соціального умонастрою як тяжіння до конспірології, теорій всесвітньої змови («масонської» чи «жидо-масонської» в нашому випадку). Під час глобальної цивілізаційної кризи, пов'язаної з тим, що усю планету охопила пандемія, зростання конспірологічно-дemonізуючих спекуляцій та побудов набуло характеру вибухових, майже «пандемійних». Тому тема кандидатської дисертації Анатолія Володимировича Димчука, в якій на високому теоретичному рівні досліджується феномен масонства, що став справжньою емблемою для вищезначеного комплексу світоглядних ідей, уявлень та умонастроїв, є вкрай значущою та актуальною. Сама робота має потужний соціально-прогностичний потенціал. Другий значущий аспект її актуальності пов'язаний з українськими реаліями. Він добре підкреслений в головних тезах одиничного поки що, на жаль, видання, в якому здійснена спроба комплексної гуманітарно-культурологічної експертизи феномену масонства в Україні.¹ Найрадикальнішою тезою є така: «Розбуялось безліч

¹ Культурологічний часопис «І»: Вільні муляри. Масони. 2009. № 54.

спекуляцій на тему приналежності тих чи інших українських політиків чи діячів до масонських структур <...>, дедалі активніше лунають версії, що Україна, як незалежна політична формація, була породженням масонської змови»². Дуже добре, що дисертант активно і аргументовано залучається до такої філософсько-гуманітарної експертизи історії масонських спільнот в Україні та їх впливу на реальні культурні та соціально-політичні процеси в нашій державі.

Отже констатуємо безсумнівну актуальність і значимість дисертаційної роботи Анатолія Володимировича Димчука «Філософські засади соціальної доктрини масонства», яка подана на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук до спеціалізованої вченої ради Д 41.053.02 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Робота виконана на кафедрі філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова в рамках тем науково-дослідної роботи провідного вузу Півдня України: «Дослідження філософсько-методологічних, культурологічних та теоретико-системних аспектів знання та пізнання» (номер держреєстрації 011U005724), «Дослідження процесів інтеграції й диференціації в сучасному науковому та філософському знанні» (номер держреєстрації 0117U004073).

Переходимо до огляду і аналізу тексту роботи. Спочатку зосередимось на принципово важливих та найбільш теоретично навантажених положеннях, які обумовлюють архітектуру тексту, логіку та послідовність викладу матеріалу. Після цього розглянемо конкретні розділи та підрозділи дисертації, висновки, формулювання рекомендацій та перспектив подальшого розгортання масонських сюжетів.

² Борковський А. Світ як масонство і увялення// Культурологічний часопис «І»: Вільні муляри. Масони. 2009. № 54.С. 4.

Метою роботи зазначається комплексний аналіз філософських засад соціальної доктрини масонства в контексті масонської парадигми (с. 16 дисертації). Ця базова позиція сформульована достатньо коректно, автор намагається з самого початку виокремити концепти «доктрина масонства» та «масонська парадигма». В тексті дисертації (особливо у підрозділі 1.2. «Методологічні засади та понятійно-термінологічний апарат дисертаційної роботи» знаходимо визначення двох термінів, які постійно прояснюються та теоретично насичуються новими смислами у ході дослідження. Масонську парадигму автор розуміє як комплекс ідей, уявлень, переконань, що визначає спрямованість мотивації членів масонського Ордена, субстрат найважливіших концепцій, який масони намагаються прищепити «широкому суспільству», а доктрина масонства окреслюється як система керівних принципів масонського руху, що виступають концептуальною основою масонської діяльності (с. 57-58 тексту дисертації).

Виходячи з мети формулюються базові позиції наукової новизни. А. В. Димчук узагальнює та формулює у цілісному вигляді найзначущі змістовні складові *соціальної доктрини* масонства: віра у соціальний прогрес на основі будівництва моральної, вільної, емансипованої «досконалої людини», в раціональну гармонізацію всього соціокультурного буття через істинну науку і освіту, віра у Вищу Сутність - Великого Архітектора Всесвіту як гаранта гармонійного «будівництва» суспільства, представлення масонського братство як взірця для створення ідеального майбутнього суспільства вільних націй тощо. В роботі також виділяються рівні філософських засад масонської соціальної доктрини (онтологічний, гносеологічний, соціетальний, аксіологічний, морально-етичний, праксеологічний), обґрунтовується пріоритетність соціетального та аксіологічного рівнів - цілепокладаючих та смислових орієнтирів для практики масонського будівництва (с.18- 19 тексту дисертації).

Визначаючи контури і горизонти масонської парадигми, дисертант підкреслює, що її серцевиною є філософія – вищий тип знання у єдності теоретичного і практичного знання-дії; фундаментом цієї парадигми, за думкою дисертанта, є базові соціологеми: а) масонство як соціальний інститут ритуалізованої дружби / братства; б) масонство як «койнонічна» (агапічна) спільнота; в) масонський символізм та ритуал як інструмент побудови соціального космосу, створення системи соціальних зразків (с. 20 тексту дисертації). Отже, заявлені у меті концепти «соціальна доктрина масонства» та «масонська парадигма» послідовно експлікуються в ході дослідження, відбуваються у висновках, що свідчить про достатньо струнку архітектонику та композицію роботи. Інша справа, чи погоджуватися з авторською побудовою? Проте це як раз привід для евристично плідної наукової дискусії.

У принциповому відношенні дисертаційна робота Анатолія Володимировича приваблює прагненням до наукової об'єктивності, методологічною відмовою як від апологетики, так і від розвінчання, про що йдеться у положеннях підрозділу 1.3.

«Методологічні засади та понятійно-термінологічний апарат дисертаційної роботи» (с. 49-63 тексту дисертації). Автору добре вдалося так би мовити дисциплінувати свою особистісну залученість в масонську проблематику, зацікавленість темою дослідження, небайдужість до неї. Невипадково, на наш погляд, в роботі представлена складна та витончена феноменологічна схема видатного російсько-британського мислителя Олександра П'ятигорського, де масонство тлумачиться як певний тип свідомості («парадигма кристалізації і матеріалізації європейської історичної свідомості») і де тонко розрізняються модуси: як масонство бачить само себе і як про масонство думають інші, особливо теоретики. Дисертант, на наш погляд, зміг після даного розрізнення модусів, знайти важливі точки їх дотику, перекрещення, переплетіння.

Перейдемо до розгляду власне тексту дисертації, до основних смислів розділів та підрозділів. Зміст першого, нормативного розділу повністю відповідає його назві - «Теоретико-методологічні засади соціально-філософського дослідження масонства». Цей розділ справді є теоретично та інформаційно насиченим, в ньому достатньо широко представлено розмаїття джерел з масонської проблематики (масонського та немасонського походження), проведена попередня систематизація строкатого корпусу літератури. А. В. Димчук свідомо робить вибір на користь презентації сучасної західної літератури, масонських нормативних документів, преси останніх років, яка майже невідома в українському науковому середовищі. Він наголошує, що сьогодні істотно змінюється формат дослідження масонства – вивчення даного феномену все більш активно з наукового маргінеса переноситься в академічний простір (с. 75 тексту дисертації). В цьому контексті можна розглядати і дисертацію А. В. Димчука, що, як мінімум у вітчизняній філософській науці, буде сприяти академічній демаргіналізації серйозних філософських студій масонства. Також в першому розділі переконливо обґрунтовується методологічна база та окреслюється соціально-філософська спрямованість роботи.

Другий розділ автор присвячує витокам соціально-філософської доктрини масонства. Темою трьох підрозділів даного розділу постають: а) Піфагор та піфагорейська традиція у масонській візії; б) Християнська Кабала та розенкрейцерство; в) філософські ідеї Й. Г. Фіхте – одного з головних теоретиків масонства. Перед нами в історико-генетичній перспективі автор представляє три стадії розгортання доктрини масонства та масонського руху.

Піфагор та піфагорейство – символічна, легендарна «пра-батьківщина» вільних мулярів, резервуар вічних та незмінних смислів, символів, ритуалів, практик, форм спів-буття, основа духовної легітимації. Християнська Кабала та розенкрейцери – історично безпосередні передумови та витокі. А. В. Димчук на багатому емпіричному матеріалі підкріплює свою тезу про вплив

Кабали на формування масонського Ордену (особливо вищих його рівнів), на масонську антропологію (уявлення про первинну людину Адама Кадмона, масонську герменевтику (використання кабалістичних методів інтерпретації). Філософія масонства Й. Г. Фіхте в контексті епохи Модерна – теоретична зрілість масонської доктрини. Підкреслюється, що за Фіхте, якій розмірковує над соціальною місією масонства, Орден має брати на себе функції, які не виконує держава, церква, інші соціальні інститути. А в розумінні своїх цілей масонському співтовариству необхідно усвідомлювати кінцеві цілі людства, які здатні привести його до справжнього блага, узгодженості у самому людстві (с. 120-121 тексту дисертації). Спираючись на аналіз ідей Фіхте, автор переходить від тематики витоків та зрілого стану (нинішній час) до масонства як філософії майбутнього (саме так позначав масонство німецький мислитель), тобто до тематики третього розділу.

Третій розділ «Генеза масонської соціально-філософської програми Нового світу» зосереджується на проблемі «масонського майбутнього», «побудови Нового світу», «масонського будівництва». Особливу увагу приділено програмі лідера американського масонства Альберта Пайка (1809-1891). До речі, у червні 2020 року під час масових заворушень у Сполучених Штатах пам'ятник А. Пайку був скинутий з п'єдесталу і спалений. І цей випадок своїм трагічним смислом свідчить про неабияку актуальність звернення до осмислення спадщини головного масонського лідера США. Модель А. Пайка побудована під впливом ідей «Декларації незалежності», «Капіталу» К. Маркса, «Авести» та «Рігведи» та багатьох інших ідейних комплексів усіх часів. На його прикладі можна вивчати таку рису масонства як його еkleктичність та синкретизм, що і намагається зробити дисертант, хоча, слід відмітити, така реконструкція не є головним завданням дисертаційної роботи. Для сьогодення вкрай значущою є розробка Пайком проблематики «соціальної рівноваги», якій кидає радикальні виклики сучасна криза. Зовні перехід від доктрини А. Пайка до проблематики масонського символізму у підрозділі 3.2. «Символізм майбутнього і символізм прогресу у

системі масонської «перебудови» суспільства» виглядає випадковим, немотивованим. Проте цей перехід є цілком логічним, бо саме Пайк «перезавантажив» корпус масонських символів і створив систему соціальних символів. Тому від цієї конкретної екземпли масонського символізму А.В. Димчук рухається до змістовного аналізу масонського «будівничого» символізму як такого, демонструє його прояви у масонських Ландмарках та діяльності братств «вільних мулярів». Обгрунтовано доводиться, що статус головного сакрального символу набуває ідея будівництва (духовного будівництва). В цьому підрозділі автор застосовує заявлену у першому розділі феноменологічну методологію А. Щюца і зауважує, що масонські символи апрозентують універсальні смисли, які, з одного боку, вкорінені в умовах людського існування, з іншого – звернені до трансцендентного світу і відповідного порядку існування (с. 175 тексту дисертації). Зміст підрозділу 3.3. «Масонські впливи на філософські пошуки, «масонський міф» та українська дійсність» демонструє здатність дисертанта глибоко аналізувати сучасні соціально-політичні та цивілізаційні процеси в Україні і світі, пов'язувати будівничий символізм масонства з «масонською урбаністикою». Вкрай ікавими в цьому полі є міркування про масонську будівельну символіку Одеси. Кожний розділ завершується висновками, обгрунтовані та переконливі в цілому висновки формулюються після усіх розділів.

Високо оцінюючи теоретичний внесок дисертації Анатолія Володимировича Димчука, необхідно висловити деякі дискусійні положення і зауваження.

1. Аналізуючи особливості масонського світогляду. Дисертант здійснює пораду О. П'ятигорського – мислити парадоксами. Зокрема, А. Димчук звертає увагу на наступні парадокси масонства, які виділені О. П'ятигорським: 1) «розкрита для всіх секретність»; 2) «антиісторична історія»; 3) «фундаменталізм – прогресизм». (С. 53). Останній парадокс можна сформулювати як «фундаменталістський (консервативний) прогресизм».

У всіх цих випадках ми маємо справу не просто з парадоксами, а з відомою риторичною фігурою – оксюмороном. На наш погляд, оксюморон є дуже ефективною і евристичною фігурою не тільки літературно-художнього, але і філософського дискурсу. Останнім часом ми намагаємося розвивати так звану оксюморонну діалектику, у зв'язку з чим звертаємо увагу автора, наприклад, на статтю «Философский оксюморон как форма диалектического мышления» (Практична філософія. - №3, 2012. – С. 3-12).

2. Масонський символізм є широко відомим культурним явищем (до речі, тут проявляється та сама розкрита секретність). Зрозуміло, що дисертант приділяє йому неабияку увагу. А. Димчук вказує на античні (в тому числі піфагорійські) символи, згадує символіку гностиків, лицарську, цехову, кабалістичну символіку, символіку розенкрейцерів та неодруїдів тощо. (С. 59). Дійсно, широко відомі масонські символи, які, так би мовити, вкорінені в культурну традицію: Великий Архітектор (Будівничий Всесвіту), рівносторонній трикутник, обтесаний камінь тощо. Але всі ці символи дещо застарілі. Виникає питання: чи можливо введення нових символів в масонський світогляд, символів, які б відображали сучасні реалії. Наприклад: Великий Програміст, Світовий Комп'ютер, Світовий Ген. В масонській символіці дуже велику роль відіграє архітектурна метафористика. А чи можлива, наприклад, метафора Космічного Корабля у сучасному масонському світогляді? Можливо, символи, подібні до придуманих нами, вже існують в сучасному масонстві. Якщо існують, то що вони означають? Якщо не існують, то чому? Адже масонство є фундаменталістський *прогресизм*. Але тоді воно не повинно ігнорувати ані сучасну наукову картину світу, ані винаходи сучасної техніки.

На с. 60 автор зазначає, що «ідеї масонства мали «геометрично-проекційний» контекст». Дуже цікаво. Але масонська геометрія Всесвіту є евклідова геометрія. А яке ставлення масонів до неевклідової геометрії Бернгарда Рімана та Миколи Лобачевського? Якщо вона не опанована відповідною символікою, то це мінус масонства. Як бути з *викривленням*

простору в ейнштейнівській картині світу? Як бути з темною матерією та темною енергією сучасної космології? Або з гіпотезою паралельних всесвітів? Якщо сучасні масони ігнорують подібні глибокі смислові конструкти, о це дуже дивно і недалекоглядно. Який простір дають такі конструкти для фундаментальної масонської ідеї «виправлення недосконалого світу»!

3. Автор досконало знає історію масонства і ефективно використовує історичний підхід для аналізу сутності масонства. В той же час, А. Димчук наголошує на необхідності комплексного підходу для дослідження масонства (с. 55). Цікавим є використання в роботі кількох базових соціологем (с. 63), зокрема, розуміння масонства як «своєрідного соціального інституту ритуалізованої дружби» (там само).

У зв'язку з цим звертаємо увагу дисертанта на поняття подієтеми, яке ми ввели у науковий обіг, та взагалі на подієтемний підхід, який ми розробили у низці робіт, особливо в монографії «История как событийность». Подієтема є абстрактна можливість одиничних подій. Її можна мислити як своєрідний ейдос подій, або як віртуальну «чарунку» одиничних подій. Подієтема є, так би мовити, структурно-сміслова цілісність, яка заповнюється однорідними одиничними подіями. З іншого боку, подієтема може розумітися як певна модель породжування одиничних подій.

При подієтемному підході об'єктом історичного пізнання виступають не цілісні соціальні структури (на кшталт «історія Франції», «історія Стародавнього Риму» тощо), а цілісні подієві структури (на кшталт «історія дуелі», «історія диспутів» тощо).

Отже, масонство як ритуалізована дружба. Дуже добре. Але, якщо ми розглянемо дружбу не тільки як певний соціальний феномен, а як подієво насичену практику дружби, ті самі «прекрасні вчинки», про які вчить Аристотель, розглядаючи дружбу (с. 64 тексту дисертації), то ми розглянемо подієтему дружби.

4. На наш погляд, неабияку увагу слід було б приділити дослідженню питання про міфологізований зв'язок більшовизму з масонством. Слід було б або спростувати наявність такого зв'язку, або, якщо він мав місце, проаналізувати причини та особливості такого дивного феномену. Відомо, що в більшовизмі була містична складова (Олександр Богданов, Глеб Бокій, співробітництво з особливим відділом ВНК Олександра Барченка і «Єдиного трудового братства» тощо). Чи була ця містична складова пов'язана з масонством? Якщо так, то як саме? Якщо ні, то чому? Адже ідея перетворення недосконалого світу (правда, виключно соціального) є метафізичним підґрунтям марксизму, а отже, і більшовизму. До речі, на наш погляд, відсутність містичної складової в радянському марксизмі виявилася одним з важливих факторів досить легкого краху комуністичного світогляду в свідомості пострадянської людини.

В цілому викладені зауваження та побажання не знижують науково-теоретичної та практичної цінності роботи і не ставлять під сумнів її результати. Дана дисертація є завершеною науковою працею, результати якої характеризуються значною науковою новизною та вирішують конкретне наукове завдання реконструкції соціальної доктрини масонства та висвітлення її філософських засад. Анатолій Володимирович Димчук відобразив основні наукові положення у 14 публікаціях, серед яких 4 статті - у наукових фахових виданнях, зареєстрованих МОН України, 2 - у виданнях України та інших держав, що входять у міжнародні наукометричні бази. Зміст, структура, результати роботи, основні висновки, викладені в авторефераті, відображають основні положення дисертації.

Кваліфікаційна робота (дисертація) Димчука Анатолія Володимировича «Філософські засади соціальної доктрини масонства» відповідає вимогам Наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» № 40 від 12 січня 2017 року та п. 11 Постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами) «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», а її автор

заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії
Національного університету
«Одеська юридична академія»

О. М. Єременко

Підпис Єременка О. М. засвідчую

Перший проректор
Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук,
професор

М. Р. Аракелян